

ศึกษาวิเคราะห์มโนมยิทธิในมหาสกุทายีสสูตร
An Analytical Study of Manomayiddhi in the
Mahasakuludayi Sutta

พระกิตติยุทธ สุกิตติโก
PhraKittiyut Sukitiko^๑

Received: October 19, 2024

Revised: July 10, 2025

Accepted: July 21, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญในมหาสกุทายีสสูตร เพื่อศึกษาศึกษามโนมยิทธิในพระไตรปิฎก และเพื่อวิเคราะห์มโนมยิทธิในมหาสกุทายีสสูตร การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยทางคัมภีร์ ผลการวิจัยพบว่า ๑) โครงสร้างมหาสกุทายีสสูตร มีสาระสำคัญคือเทศนาธรรมของพระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่นมหาสกุทายีปริพาชกเรื่องศีล ๖ ความเคารพในพระพุทธเจ้า ธรรมเป็นเหตุให้ทำความเคารพ ๕ ธรรมเป็นเหตุให้ทำความเคารพ ๔ และวิชา ๘ ๒) มโนมยิทธินี้เป็นปาฏิหาริย์ที่ทำให้เกิดฤทธิ์สำเร็จด้วยใจ สามารถเนรมิตร่างกายอื่นขึ้นนอกจากร่างนี้ให้มีกายที่สำเร็จด้วยใจ ทำให้มีอวัยวะน้อยใหญ่สมบูรณ์ มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง ครบถ้วนเหมือนกับอวัยวะเดิม ฉะนั้น ที่โยคีได้ฝึกฝนบ่มเพาะจิตของตนให้เข้าถึงมโนมยิทธิได้จะต้องอาศัยฉันทเป็นบาทสำคัญ โดยอาศัยซึ่งสมถกรรมฐานมี ๔๐ กอง คือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ อัปปมัญญา ๔ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุวัตถาน ๑ อรูปฌาน ๔ เพราะกรรมฐานคือข้อปฏิบัติเพื่่อมุ่งมั่นทำจิตให้สงบ บริสุทธิ์ ทำให้เกิดสมาธิ ให้จิตระงับจากความฟุ้งซ่านทั้งปวง และ ๓) วิเคราะห์มโนมยิทธิในมหาสกุทายีสสูตร พบว่าโยคีเมื่อจิตตั้งมั่น แน่วแน่เป็นฉันทมีความชำนาญเข้าออกฉันทจนเป็นวสี แล้วน้อมจิตยกอารมณ์ขึ้นสู่มโนมยิทธิ

---

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, E-Mail : kittiyut.naowadee2510@gmail.com

สามารถแสดงฤทธิ์รูปร่างอื่นหรือแสดงทางกายเดียวเป็นหลายกายได้และสามารถไปยังนรกสวรรค์ได้ด้วยใจ

คำสำคัญ : มโนมยิตฺติ; มหาสกุททายีสุตฺร

Abstract

This article aims to study the structure and substance of the genus Taisutra to study Manom Yitti. In the Tripitaka and to analyze Manomijit in the Mahasakulutaya Sutra, this research is qualitative research as Biblical research. Research shows that 1) The structure of the Mahasakul Taitesutta is the essence of the sermon of Buddha's Dharma to the Mahasakul Taitesutta. Pariphachok about the disciple disrespecting the six teachers. Respect for the Buddha Dharma is the reason for respecting the five Dharma as Reasons to pay homage to Jean IV and Vicha 8. 2) Manom Yitti is a miracle that has been accomplished by heart, able to banish other bodies from this body to have a body. That was completed by heart, making the hand complete with small and large organs. There is no organic deficiency, complete like the original body, so In which Yogi has trained to cultivate his mind to reach the conscience, he must rely on Jean as an important role, relying on which Sommatthamatthana has 40 stacks, namely Kasin 10 Asupha 10 Anusati 10 Upapunya 4 Apharethapunas 1 Chatutat Wawatthana ๑, Aruppachan ๔, because meditation is a practice to pursue peace of mind, purity, and concentration. give one's mind a rest from all distractions and 3) Analysis of Manom Yitti in the Tati Sutra family found that Yoki, when the mind established it, was sure that Jean had expertise in coming and going. Jan Chanwasi then bow down to the mind to raise the mood randomly. Nome Yittithi can show other body effects or perform a single physical act as Many bodies can go to hell with their hearts.

Keywords: Manomayiddhi; Mahasakuludayi Sutta

บทนำ

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนสัตว์โลกเป็นเวลาถึง ๔๕ พรรษา จนทำให้พระพุทธศาสนาได้รับความศรัทธา เลื่อมใสและสนใจอย่างมากจนปัจจุบัน เพราะมีข้อปฏิบัติตามคำสอนยังมีการบันทึกไว้อย่างละเอียด รวมทั้งมีผู้ศึกษา และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนอย่างต่อเนื่องมิได้ขาดหายโดยผ่านเป็นด้านปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิบัติจนถึงมีผู้บรรลุธรรม ซึ่งหมายถึงพระอรหันต์บุคคลตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป จนถึงพระอรหันต์ที่สมบูรณ์ปฏิสัมภิทาและด้วยฌาน อภิญญาสมาบัติและมโนมยิทธิ แสดงให้เห็นว่าการบรรลุธรรมโดยมีคุณธรรมของฤทธิ์ที่เป็นเครื่องสนับสนุนให้เกิดมีแก่ภิกษุได้นั้น เป็นเพราะที่สั่งสมบุญบารมีมาแต่ปางก่อน

เพราะฉะนั้น เรื่องการแสดงอิทธิฤทธิ์ในระดับมโนมยิทธิตามคำสอนในพระไตรปิฎกนี้ มีมากมายหลายวิธี เพราะคุณสมบัติของผู้บรรลุอิทธิฤทธิ์นี้ ซึ่งในแต่ละกรณีเป็นผลมาจากการฝึกฝนการเพ่งฌานด้วยตนเอง อย่างตั้งอกตั้งใจปฏิบัติ ข้อนี้มิใช่เหลือวิสัยซึ่งเกินความสามารถของมนุษย์ได้ เพราะในทุกยุคสมัยผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบตามหลักธรรมะ ที่ไม่ขึ้นอยู่กับเวลา ไม่ขึ้นอยู่กับสมัย คือ ใช้ได้ทุกยุค ทุกสมัย ดังมีพุทธพจน์ว่า “อกาลโก แปลว่า ไม่จำกัดด้วยเวลา ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติทุกเวลาทุกโอกาส บรรลุเมื่อใด ก็ได้รับผลเมื่อนั้น ไม่เหมือนผลไม้ที่ให้ผลตามฤดู^๒ เพราะเรื่องการปฏิบัติธรรมตามคำสอนในพระไตรปิฎกเป็นการเข้าถึง หรือการทำให้แจ้งธรรม เนื่องจากการบรรลุระดับเป้าหมาย หรือบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดในธรรมวินัยคือ พระนิพพาน แต่แนวทางปฏิบัติธรรมที่หลายสำนักในปัจจุบันกล่าวถึง คือ มโนมยิทธิ เป็นการเจริญกรรมฐานโดยกำหนดลมหายใจเข้า-ออก หรือใช้กลิ่นนิมิต สามารถทำให้เกิดฌานและอภิญญาได้ ส่งผลให้ผู้สำเร็จการปฏิบัติขั้นต้นมีหุทิพย์ ตาทิพย์ได้ ดังที่ พระพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่องมโนมยิทธิ ว่าเป็นวิชา ๘ คือปัญญาที่ทำให้เกิดฤทธิ์ที่สำเร็จด้วยใจ สามารถนิรมิตกายอื่นขึ้นนอกจากกายนี้ ให้เหมือนกับกายที่เป็นอยู่ เป็นต้น ดังอุปมาเรื่องงูกับคราบของงู เป็นต้น ซึ่งเป็นหนึ่งในวิชา ๘ ของผู้สำเร็จฌานขั้นสูงสุด ขำนาญ จนคล่องแคล่ว มโนมยิทธินี้ เป็นวิชาที่สำเร็จโดยมีฤทธิ์ทางใจ ซึ่งเริ่มต้นจากการบำเพ็ญสมาธิจนจิตสงบแล้วได้บรรลุฌาน แล้วจึงเจริญวิปัสสนาต่อไป ดังนั้น ผู้ที่เข้าถึงด้วยแนวทางโดยมีวิธีการปฏิบัติอยู่ ๔ แนวทาง คือ (๑) วิปัสสนามีสมณานำหน้า (๒) สมณามีวิปัสสนานำหน้า (๓) สมณะและวิปัสสนาคู่กัน และ(๔) วิธีปฏิบัติเมื่อจิตถูกชักให้เขวด้วยธัมมูทัจจะ ทั้ง ๔ แนวทางนี้เป็นต้นแบบของ ๒ วิธีคือ สมถยานและวิปัสสนา

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), ๔๗๑

ยาน ซึ่งต้องอาศัยหลักปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม จะทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสามารถพิเศษหลังการบรรลุธรรมเรื่องอภิญญา ๖ คือ (๑) อิทธิวิธี (๒) ทิพฺพโสด (๓) เจโตปริยญาณ (๔) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (๕) จุตูปปาตญาณ และ (๖) อาสวักขยญาณ เพราะคุณธรรมระดับฌานที่โยคีได้ปฏิบัติทำให้เกิดเป็นสมาธิได้นั้น มีความสำคัญอย่างมาก ทำให้จิตมีพลังมาก มีอิทธิปาฏิหาริย์มาก มีสิ่งเป็นอัศจรรย์มาก

ดังนั้นมโนมยิทธิ เป็นปัจจัยที่สืบทอดมาจากการปฏิบัติสมถกรรมฐานโดยมีกสิณนิมิตสามารถทำให้เกิดฌานและอภิญญาได้ ส่งผลให้ผู้สำเร็จมีหุทิพย์ ตาทิพย์ได้ ส่วนเรื่องมโนมยิทธิ ที่ปรากฏในวิชา ๘ คือปัญญาที่ทำให้เกิดฤทธิ์ที่สำเร็จด้วยใจ สามารถนิรมิตกายอื่นขึ้นนอกจากกายนี้ ให้เหมือนกับกายที่เป็นอยู่ เป็นต้น ดังอุปมาเรื่องงูกับคราบของงู เป็นต้น ซึ่งเป็นหนึ่งในวิชา ๘ ของผู้สำเร็จฌานขั้นสูงสุด ชำนาญ จนคล่องแคล่วมโนมยิทธินี้ เป็นวิชาที่สำเร็จโดยมีฤทธิ์ทางใจ

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาโครงสร้าง และสาระสำคัญในมหาสกุหลทายิสสูตร
๒. เพื่อศึกษามโนมยิทธิในพระไตรปิฎก
๓. เพื่อวิเคราะห์มโนมยิทธิในมหาสกุหลทายิสสูตร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร (Document Research) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษารวบรวมเนื้อหาโดยมุ่งเน้นเฉพาะมโนมยิทธิในมหาสกุหลทายิสสูตร ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก แปลไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช ๒๕๓๙ เล่มที่ ๑๓ พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ พระสูตรลำดับที่ ๗ ของปริพพาชกวรรค มหาสกุหลทายิสสูตร ว่าด้วยปริพพาชกชื่อสกุหลทายี สูตรใหญ่ และเนื้อหาที่นำมาขยายประกอบงานวิจัย คัมภีร์ชั้นรองขยายพระไตรปิฎก อรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช ๒๕๓๙ รวมถึงหนังสือ เอกสาร ตำราทางวิชาการ และบทความงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ ๑

มหาสกุทหายีสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยปริพาชกชื่อสกุทหายี สูตรใหญ่^๓ ผู้มีโดยมีเนื้อหาพรรณนาถึงพระพุทธเจ้าประทับ ณ เวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์ ครั้นนั้นปริพาชกที่มีชื่อเสียง อาศัยอยู่ในปริพาชการาม อันเป็นที่ให้เหยื่อแก่นกยูง หลายคนด้วยกัน เช่นอन्नารปริพาชก วรตปริพาชก สกุทหายิปริพาชก และปริพาชกที่มีชื่อเสียงอื่น ๆ ในตอนเช้าพระพุทธเจ้าเสด็จไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ได้เสด็จแวะที่อารามของปริพาชกนั้น สกุทหายิปริพาชกทูลเชิญให้ประทับ ณ อาสนะที่ปูไว้ ตนเองนั่งบนอาสนะที่ต่ำกว่า แล้วเล่าถวายถึงข้อความสนทนากันของสมณพราหมณ์ลัทธิต่าง ๆ ซึ่งประชุมกันในการความคิดเห็น ในวันก่อน ๆ ที่ว่า เป็นลาภของชาวอังคะ มคธะ ที่มีสมณพราหมณ์เจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีคนรู้จัก มียศ เป็นเจ้าลัทธิ อันคนส่วนมากนับถือกันว่าเป็นผู้ดีงาม จำพรรษาอยู่ในกรุงราชคฤห์ แล้วระบุชื่อครูทั้งหมามีปุณณะกัสสปะ เป็นต้น มีนครณนาฏบุตรเป็นที่สุด และพระสมณโคดม แล้วได้เกิดปัญหาท่านเหล่านี้ ใครเป็นผู้ที่สาวกสักการะเคารพบูชาอาศัยอยู่

ประการต่อมา ปริพาชกได้ทูลเล่าว่า บางคนได้พูดถึงเจ้าลัทธิทั้งหลายแต่ละคนว่า สาวกได้คัดค้านหาว่าปฏิบัติผิด ไม่แสดงความเคารพสักการะ แต่เมื่อกล่าวถึงพระสมณโคดมสรรเสริญว่า ในขณะที่ทรงแสดงธรรม ถ้าสาวกรูปใดใด ก็จะมีเพื่อนพรหมจารีใช้เข้ากระตุ้นไม่ให้ทำเสียง จึงไม่มีเสียงจามเสียงไอจากสาวกของพระสมณโคดม ในขณะที่ทรงแสดงธรรม มหาชนสนใจใคร่อยากฟัง ก็จะฟังตามพอใจ แม้สาวกของพระสมณโคดมที่บอกสีกออกไป ก็กล่าวสรรเสริญสาสดา สรรเสริญพระธรรม สรรเสริญพระสงฆ์ เป็นคนทำงานวัดบ้าง เป็นอุบาสกบ้าง สมาทานศึกษาในสิกขาบท ๕ พระสมณโคดมจึงเป็นผู้อันสาวกสักการะเคารพนับถือบูชา อาศัยอยู่อย่างนี้

ต่อมาพระพุทธองค์ตรัสถามถึงสาวกของเราเห็นธรรมก็อย่างในเราจึงสักการะเคารพ เป็นต้น สกุทหายิปริพาชกทูลว่า ๕ อย่าง คือพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ (๑) มีอาหารน้อย พรรณนาคุณแห่งความเป็นผู้มีอาหารน้อย (๒) ถึง (๔) (รวม ๓ ข้อ) สันโดษด้วยจีวร

^๓ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๓๗/๒๗๘.

(เครื่องนุ่งห่ม) บิณฑบาต (อาหาร) และเสนาสนะ (ที่นอนที่นั่งหรือที่อยู่อาศัย) ตนมีตามได้
พรณนาคุณแห่งความสันโดษนั้น ๆ (๕) เป็นผู้สัจด์ พรณนาคุณแห่งความสัจด์

ครั้นต่อมาพระพุทธองค์ ตรัสตอบชี้แจงถึงธรรม ๕ ประการที่สาวกเห็นแล้ว
สักการะเคารพ เป็นต้น ในพระองค์โดยละเอียด แล้วตรัสชี้ข้อธรรมอื่นอีก ๕ ข้อ คือ (๑)
เห็นว่าทรงมีศีล (๒) เห็นว่าทรงแสดงธรรม เพื่อความรู้ยิ่ง มิใช่เพื่อไม่รู้ยิ่ง มิเหตุ มิใช่ไม่มี
เหตุมีปาฏิหาริย์ มิใช่ไม่มีปาฏิหาริย์ (๓) เห็นว่าทรงมีปัญญา (๔) เห็นว่าทรงตอบปัญหาเรื่อง
อริยสัจ ๔ อย่างน่าพอใจ (๕) เราได้บอกปฏิปทาแก่สาวกของเรา สาวกของเราปฏิบัติตาม
แล้ว ก็เจริญสติปัฏฐาน (การตั้งสติ) ๔ อย่าง สัมมปปชาน ความเพียรชอบ ๔ อย่าง อิทธิ
บาท (ธรรมะให้บรรลุความสำเร็จ) ๔ อย่าง อินทรีย์ (ธรรมะอันเป็นใหญ่มีศรัทธา เป็นต้น)
๕ อย่าง พละ (ธรรมะอันเป็นกำลัง) ๕ อย่าง โพชฌงค์ (องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ ๗
อย่าง, อริยมรรค (ทางอันประเสริฐ) มีองค์ ๘, วิโมกข์ (ความหลุดพ้น) ๘ อย่าง, อภิกายต
นะ (อายตนะอันเป็นใหญ่) ๘ อย่าง (มีความสำคัญในรูปภายในเห็นรูปภายนอกครอบงำรูป
เหล่านั้น รู้เห็น เป็นต้น, กสิณายตนะ (อายตนะคือกสิณ) ๑๐ อย่าง, (มีปฏิวิกกสิณ คือกสิณ
มีดินเป็นอารมณ์ เป็นต้น) ฌาน ๔ รู้ว่ากายมีรูปไม่เที่ยง มีความแตกดับไปเป็นธรรมดา
วิญญานอาศัยเนื่องกับกายนั้น นิรมิตกายอื่นได้ (มโนยิทธิฤทธิ์ทางใจ) แสดงฤทธิ์ได้ มีทิพย์
รู้ใจคนอื่น (เจโตปริยญาณ) ระลึกชาติได้ มีตาทิพย์ หรือเห็นความตายความเกิด ได้บรรลุ
ความหลุดพ้นเพราะสมาธิ และเพราะปัญญาอันไม่มีอาสวะ ฉะนั้น เมื่อสกุลุทายิปริพาชก
ได้รับฟังจบแล้วก็ชื่นชมภาษิตของพระผู้มีพระภาค

วัตถุประสงค์ที่ ๒

คำว่า “มโนมยิทธิ” คำเป็นภาษาบาลี โดยแบ่งคำศัพท์ออกเป็นสองคำคือ
“มโนมย” แปลว่า สำเร็จด้วยใจ^๔ และคำว่า “อิทธิ” แปลว่า ความเจริญ, ฤทธิ์^๕ รวมความ
แปลว่า สำเร็จทางใจด้วยฤทธิ์ หรือการรู้ การเห็น การสัมผัส ตามความเป็นจริงด้วยใจ

^๔ พระอุตรคณาธิการ (ขวินทร์ สระคำ), พจนานุกรม บาลี-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท
ธรรมสารจำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๓๙๐.

การอธิบายถึงความหมายของมโนมยิทธิ เป็นสิ่งที่กระทำได้อย่างยิ่ง เหตุที่ผู้วิจัยให้ทัศนะมโนมยิทธินี้เกิดขึ้นแกโยคีผู้ปฏิบัติจนจิตเข้าถึงปฐมฌาน เป็นต้น โดยสรุปคือ เป็นการแสดงฤทธิ์นี้เกิดมีได้เพราะสำเร็จด้วยใจ เพราะใจนี้เป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน เพราะบุคคลจะกระทำสิ่งใด หรือลงมือประพฤติปฏิบัติสิ่งใดก็ตามย่อมมีใจเป็นตัวนำ แต่การแสดงฤทธิ์เกิดขึ้นโดยมีฌาน อภิญญาเป็นบาทฐานเท่านั้นจึงสำเร็จเป็นมโนมยิทธิได้

เพราะคำว่า “มโนมยิทธิญาณ” นี้^๖ หมายถึงการเนรมิตกายอื่นจากกายนี้ มีรูปที่เกิดแต่ใจ มีอวัยวะครบถ้วนมีอินทรีย์ไม่บกพร่อง เมื่อปฏิบัติตามข้อปฏิบัติแสดงฤทธิ์ได้หนทางนี้สามารถบรรลุที่สุดแห่งอภิญญา และอภิญญาบารมีได้ เพราะโยคีนักปฏิบัติได้เพียรพยายามเมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุผู้นั้นย่อมจิตไปเพื่อเนรมิตกายที่เกิดแต่ใจ คือ เนรมิตกายอื่นจากกายนี้ มีรูปที่เกิดแต่ใจมีอวัยวะครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง^๗

ส่วนคำว่า “มโนมยิทธิ” นี้หมายถึงประกอบด้วยคำว่า มโนมย คือที่เกิดจากใจได้แก่ที่บังเกิดแล้วเพราะใจ และคำว่า “อิทธิ” แปลว่าฤทธิ์^๘ คำว่า สัพพกคปญฺจคฺคิ คือมีอวัยวะครบถ้วน ได้แก่ประกอบด้วยอวัยวะทั้งปวง และด้วยอวัยวะ ๕ คำว่า อหีนินทริยฺ คือมีอินทรีย์ไม่บกพร่อง ได้แก่มีอินทรีย์ไม่วิตกด้วยอำนาจทรวดทรงแท้จริง รูปที่ผู้มีฤทธิ์เนรมิตแล้ว ย่อมเป็นเช่นเดียวกับผู้เนรมิตนั้น ด้วยอาการทุกอย่าง ส่วนในกุศลธรรมที่เป็นส่วนแห่งวิชชานั้น วิชชา มี ๘ ประการคือ วิปัสสนาญาณ ๑ มโนมยิทธิ ๑ และอภิญญา ๖ เพราะธรรมที่สัมปยุตด้วยวิชาเหล่านั้น^๙

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕.

^๖ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๕๓/๓๐๑.

^๗ ที.สี. (ไทย) ๙/๒๓๖/๗๘.

^๘ ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒๕๓/๒๔๕.

^๙ ม.อ.อ. (ไทย) -/๑๕๖/๑๔๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^๑ ให้ทัศนะระบุว่า มโนมยิทธิ หมายถึง ฤทธิ์ทางใจ คือสามารถนิรมิตกายอื่น ๆ ต่างไปจากกายเดิมของตนเองได้ เสมือนการชักดาบออกจากฝัก หรือเสมือนงูออกจากการลอกคราบ เป็นข้อที่ ๒ ในวิชา ๘ ประการ

พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์^๒ ให้ทัศนะระบุว่า มโนมยิทธิ มีความหมายว่า การทำฤทธิ์ทางใจได้ โดยทำกายตน และกายอื่นให้ปรากฏแก่คนอื่นได้ เมื่อน้อมกำหนดไปทางใดย่อมสำเร็จตามปรารถนา โดยไม่ต้องเคลื่อนไหวกาย มโนมยิทธิอาศัยธาตุ ๔ ขึ้นเป็นสมุฏฐาน โดยการอาศัยเพ่งฌาน แล้วอธิฐานจิตให้เป็นไปตามที่ต้องการ

ประเภทของมโนมยิทธิ

ฉะนั้น เรื่องประเภทของมโนมยิทธิที่ปรากฏในมหาสกุททาธิสูตร มีการจำแนกออกไป ๒ ประการคือประเภทฝ่ายโลกียะ และประเภทฝ่ายโลกุตตรธรรม^๓ โดยมีการจำแนกดังนี้ (๑) ประเภทมโนมยิทธิฝ่ายโลกียะ โลภะธรรม หมายถึง ธรรมอันเป็นวิสัยของโลก สภาวะที่เนื่องในโลก ได้แก่ขันธ์ ๕ ที่เป็นสภาวะทั้งหมด เช่นพระเทวทัต ได้แสดงอิทธิฤทธิ์แก่พระราชากรมราชดาศัตร์ จัดเป็นโลกียธรรม ข้อนี้พุทธทาสภิกขุได้อธิบายว่า “พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า พระองค์ได้ทรงบัญญัติโลกุตตรธรรมสำหรับทุกคน ก่อนนี้เขาเชื่อกันว่า... ป่วยการ เราปุณณคนธรรมดาอย่าไปสนใจเรื่องโลกุตตรธรรม มรรค ผล นิพพานเลย ไม่อยู่ในวิสัย แล้วก็สอนกันอย่างนั้น ผู้หลักผู้ใหญ่ก็สอนกันเสียอย่างนั้น แล้วก็ห้ามเด็ก ๆ ไม่ให้สนใจเรื่อง โลกุตตรธรรม ว่ามันไม่จำเป็นบ้าง ว่ามันเกินไปแล้วบ้าง ไม่สมกับที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เป็นเรื่องที่เรามอบให้สำหรับทุกคน เพราะว่าเรื่องนี้มันเป็นเรื่องสำหรับทุกคนที่มีความทุกข์ ใครมีความทุกข์ก็ต้องมีโลกุตตรธรรม เพราะว่าสิ่งอื่นมันดับทุกข์ไม่ได้ ฉะนั้น ถ้าใครมีความทุกข์ คนนั้นต้องใช้โลกุตตรธรรม ไม่ว่าเด็ก ไม่ว่าผู้ใหญ่ โลกุตตรธรรม ให้เป็นสมบัติสำหรับทุกคน...”^๑ ๓

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๙๘.

^๒ พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์ (ลี ธมฺมธโร), *ศีลสิกขาและจิตตวิชา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๕๗.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๖๔.

^๔ พุทธทาสภิกขุ, *โลกุตระภูมิ*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๒), หน้า ๕๕.

เพราะการแสดงมโนมยิทธิ คือแสดงฤทธิ์ ที่มีโชรียะ คือ ฤทธิ์ที่ประกอบด้วยอาสวะ ยังมีอุปธิ (มีกิเลสและทำให้เกิดทุกข์ได้) ได้แก่ฤทธิ์อย่างที่เราเข้าใจกันทั่ว ๆ ไป ดังได้บรรยายมาข้างต้น คือ การที่สมณะหรือพราหมณ์ ผู้ใดผู้หนึ่งบำเพ็ญเพียรจนได้เจโตสมาธิ แล้วแสดงฤทธิ์ได้ต่าง ๆ เช่น แปลงตัวเป็นคนหลายคน ไปไหนก็แหวกทะลุผากำแพงไป เหนินฟ้า ดำดิน เดินบนน้ำ เป็นต้น^๑ เพราะมโนมยิทธินี้จัดเป็นประเภทแห่งฤทธิ์ ที่ดำเนินไปตามแนวทางมโนมยิทธิคือ (๑) อธิฐานฤทธิ์ ฤทธิ์ที่ต้องอธิฐานให้สำเร็จ เป็นข้อมุ่งหมายของอธิฐาน ฤทธิ์ที่ต้องทำการอธิฐานให้สำเร็จมีหลายหลาย เป็นฤทธิ์ที่น่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง ได้แก่ คนผู้เดียว อธิฐานให้เป็นคนมากได้ คนมากอธิฐานให้เป็นคนเดียวได้ ให้ผ่านกำแพงภูเขาไปได้ ให้ดินเป็นน้ำแล้วดำเล่นได้เหมือนดำน้ำ ให้น้ำเป็นแผ่นดินแล้วเดินไปบนน้ำได้ เป็นต้น (๒) วิภวฤทธิ์ ฤทธิ์ที่ต้องทำอย่างผาดแผลง เป็นฤทธิ์ทำโดยแสดงซึ่งปรากฏกายแสดงธรรมบ้าง ไม่ปรากฏกายแสดงธรรมบ้าง แสดงเพศเด็กบ้าง เพศนาคบ้าง เพศครุฑบ้าง เพศอสูรบ้าง เพศพระอินทร์บ้าง เพศพรหมบ้าง เป็นต้น แม้ในสมัยพุทธกาลมีพระเวทที่แสดงฤทธิ์ชนิดนี้ให้ชาวศรัทธา ราชโอรสได้เกิดความเลื่อมใสจนได้คบคิดกันทำอนันตริยกรรมเพราะความโลภแล้วจึงเกิดเหตุเพศภัยในปัจจุบัน (๓) มโนมยฤทธิ์ ฤทธิ์ที่สำเร็จด้วยกำลังใจ เป็นฤทธิ์เกิดจากกำลังใจจัดเป็นทิพยอำนาจ (๔) ญาณวิปารากฤทธิ์ ฤทธิ์ที่สำเร็จด้วยกำลังญาณ เป็นการละความสำคัญว่าเที่ยงเป็นสุขเป็นอัตตา เพราะสำเร็จด้วยปัญญาตามเป็นจริงของสังขารว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา (๕) สมาธิวิปารากฤทธิ์ ฤทธิ์ที่สำเร็จด้วยอำนาจสมาธิ เป็นการละนิวรณ์ได้ด้วยปฐมฌาน จนถึงการละนิวรณ์ได้ด้วยเนวสัญญานาสัญญายตนะสมาบัติ (๖) อริยฤทธิ์ ฤทธิ์ที่สำเร็จด้วยวิสัยของพระอริยเจ้า โดยที่ท่านสามารถกำหนดความไม่รังเกียจในสิ่งน่าเกลียด สามารถกำหนดความไม่รังเกียจทั้งในสิ่งน่าเกลียดทั้งในสิ่งไม่น่าเกลียด ทั้งในสิ่งน่าเกลียด และสามารถวางใจเป็นกลางอย่างมีสติสัมปชัญญะ ต่อสิ่งน่าเกลียดและไม่น่าเกลียดนั้นได้ (๗) กัมมวิปากชาฤทธิ์ ฤทธิ์ที่เกิดแต่ผลกรรม เป็นฤทธิ์ของเทพเจ้าทั้งมวล มนุษย์บางจำพวกและวิบาตบางเหล่าที่แสดงกายให้ปรากฏได้ ไม่ให้ปรากฏได้ ทำให้เป็นผู้มีฤทธิ์เดชคล้ายเทพเจ้า (๘) ปุณฺณฤทธิ์ ฤทธิ์ของผู้มีบุญ โดยเป็นฤทธิ์ของพระเจ้าจักรพรรดิที่สามารถเสด็จพาจากตรงคินีเสนาตลอดถึงเศรษฐีต่าง ๆ มีโชติยะเศรษฐีเป็นต้นที่มีบุญมีสมบัติเกิดขึ้นมากกว่าคนทั่วไป (๙) วิชามยฤทธิ์ ฤทธิ์ที่สำเร็จด้วยวิทยา เป็นฤทธิ์ของวิทยากร ที่ร่ายมนต์แล้วเหาะไปในอากาศได้ก็แสดงกองทัพอพลช้าง พลม้า พลรถ พลเดินเท้าในอากาศได้ (๑๐) สัมปโยคปัจจุยิฉณฤทธิ์ ฤทธิ์ที่สำเร็จเพราะประกอบกิจกุศลให้สำเร็จไป ถือว่าเป็นฤทธิ์โดย

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘๓.

การละอกลุกลมีกามฉันทะเป็นต้น ด้วยคุณธรรมมีเนกขัมมะเป็นต้นเป็นผลสำเร็จอย่างสูง เป็นฤทธิ์ของพระอรหันต์เพราะละกิเลสทั้งมวลหมดสิ้นไป^๑

ในส่วนของมโนมยิทธินี้ได้มีการจัดแบ่งประเภทการฝึกมโนมยิทธิ ตามหลักสูตรเดิมอย่างครบถ้วนนั้น ผู้เรียนต้องฝึกกสิณ ให้คล่องก่อนสามารถทำจิตให้เป็นฌาน ในกสิณได้ดับพลันคล่องตัว โดยไม่ต้องตั้งทำ เป็นต้นว่า เตโชกสิณ(กสิณ) หรือ อาโลกกสิณ (กสิณแสงสว่าง) ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดทิพพจักขุญาณ ต้องอดทนด้านใจ ทรมานกายฝึกกันเป็นเดือน ๆ ปี ๆ ที่เดียว จึงจะทำได้ และมีจำนวนมากที่พยายามปฏิบัติมานานนับสิบปี ก็ไม่ได้ เมื่อได้กสิณกองใดกองหนึ่ง หรือหลายกองจนคล่องแล้ว ครูอาจารย์จึงจะมาต่อวิชาให้ และการต่อวิชาที่ว่าคือ การแนะนำด้วยถ้อยคำสั้น ๆ แล้วให้ไปปฏิบัติเอาเอง ไม่ได้พร่ำชี้แนะกันจนปากเปียกปากแฉะ ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเมื่อนำไปปฏิบัติแล้ว ผิดถูกขัดข้องอย่างไร อาจารย์จึงจะชี้แนะแก้ไขให้ ดังนั้น วิชาความรู้ทั้งหลาย ทั้งทางโลกและทางธรรม ที่ท่านได้กันมาในสมัยก่อน จึงคงอยู่กับท่าน ไม่มีการขาดวินสูญหายเอาง่าย ๆ เหมือนหลายคนในปัจจุบันที่ ดังตอนต้นแล้วหรือลง ๆ จนถึงดับ ในขั้นปลายเพราะโลกียฌานหล่นหาย ต้องพ่ายต่อโลกธรรม ๘ และกิเลสตัณหาการเจริญมโนมยิทธิ มีหลายสิบวิธีการ ในส่วนวิธีเดิมนั้นที่สามารถรู้เห็นได้ ไปได้ แต่ไม่สามารถจะพูดจะพุดคุยกัน ไม่สามารถตอบคำถามได้ทันที ต่างคนก็ต่างนั่ง แล้วลืมหืมตาขึ้นมาบอกอย่างนั้นอย่างนี้ เพื่อเป็นการตัดความสงสัยนานาประการ เพื่อประหยัดเวลา และเสริมสร้างกำลังใจพุทธบริษัท ขอนี้พระสุธรรมยานเถร (หลวงพ่อกุญชร) ท่านจึงใช้แบบพิเศษ มาสอนเป็นแบบที่คนข้าง ๆ สามารถถามได้พุดคุยได้ เห็นอะไรได้ และแนะนำกันได้ในตัวเสร็จ เป็นวิธีลัด หรือประยุกต์^๒ ท่านบอกว่า “เป็นแบบวิชา ๓ บวกกับอภิญญา” อันแก้ไขปัญหาข้อข้องใจ ในผลการปฏิบัติได้ส่วนหนึ่ง ฉะนั้น จึงขอเรียกมโนมยิทธิแบบฉบับของหลวงพ่อกุญชร ท่านว่าเป็นมโนมยิทธิประยุกต์ มโนมยิทธิที่หลวงพ่อกุญชร ประยุกต์ขึ้นมาตามแนววิชาของพระพุทธเจ้านั้น ประมวลได้เป็น ๒ แบบ เพื่อความสะดวกรวบรัด และเหมาะกับยุคสมัยกำลังใจของพุทธบริษัท ได้แก่ แบบเต็มกำลังใจ และแบบครึ่งกำลังใจ แบบเต็มกำลังใจ บางครั้งเรียกว่า แบบเต็มอัตรา ท่านจะให้ตั้งต้นด้วยฌาน ๔ ใช้งาน ให้อุทิสสมานกาย ออกจากกายหยาบ ด้วยกำลังใจของฌาน ๔ และอาศัยกำลังใจความสะอาดของจิต โดยการ

^๑ พระอริยคุณเจ้าธาร (เส็ง ปุสฺโส), **ทิพยอำนาจ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗๓.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๓๕.

แนะนำอารมณวิปัสสนาญาณให้ เพื่อให้รู้เห็นสภาวะพระนิพพานได้ หลวงพ่อเริ่มนำวิธีการนี้มาสอนเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๘ และผู้ที่ฝึกได้ เป็นผู้ที่มีความดี ความสามารถ เคยได้วิชานี้มาแล้วในอดีตชาติแบบครึ่งกำลัง หรือเรียกว่ากึ่งมโนมยิทธิเท่านั้น ขึ้นต้นด้วยกำลังสมาธิจิต ต่ำมาก แคระดับอุปจารสมาธิ เท่านั้น แต่อาศัยกำลังของศีล และวิปัสสนาญาณ อารมณจิตตักิเลสให้จิตสะอาด สูงมาก เป็นองค์ประกอบสำคัญ และจะต้องให้ครูเข้าไปแนะนำ เป็นรายบุคคล รายกลุ่ม หลวงพ่อท่านเริ่มใช้สอน เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๑ เป็นต้นมา

สรุปคือเป็นฤทธิ์ที่ประกอบด้วยอาสวะ ซึ่งมีอุปธิ โดยเจือปนด้วยกิเลส ซึ่งสมณะหรือพรหมณ์ ก็สามารถบำเพ็ญเพียรเพื่อได้เจโตสมาธิและแสดงฤทธิ์ได้เช่นกัน ส่วนมโนมยิทธินั้นเป็นฤทธิ์ที่สำเร็จด้วยกำลังใจ เป็นฤทธิ์เกิดจากกำลังใจจัดเป็นทิพยอำนาจ

วัตถุประสงค์ที่ ๓

หลักการปฏิบัติมโนมยิทธิในมหาสกุหลาทยิสูตร นี้สำหรับเป็นการปฏิบัติหรือการเข้าถึงมโนมยิทธิญาณในมหาสกุหลาทยิสูตรนี้มีกระบวนการฝึกปฏิบัติโดยเริ่มตั้งแต่บรรลุปฐมฌาน เป็นต้นจนถึงบรรลุถึงวิชา ๘ ประการ ดังนั้น ผู้วิจัยได้นำเรื่องหลักการของหมวดธรรมเรื่องกรรมฐานเป็นแนวทางการฝึกจิตและพัฒนาไปสู่การแสดงมโนมยิทธิ ซึ่งคำว่า “กรรมฐาน”^๑ นี้ หมายถึงที่ตั้งแห่งการทำงานของจิต ที่ให้จิตทำงาน หรือสิ่งที่ใช้สำหรับเป็นอารมณ์ในการเจริญภาวนา^๒ ในสมัยพุทธกาลมีแนวการปฏิบัติที่หลากหลาย มีคำสอนของพวกขฤลิ ฤาษีปริพาชกหรือเจ้าลัทธิต่าง ๆ เป็นต้น โดยมากนิยมเจริญสมาธิตามแนวสมณะซึ่งเป็นแนวทางที่นักบวชผู้มีชื่อเสียงในสมัยนั้น เช่น อาฬารดาบส อุทกดาบส และขฤลิสามพี่น้อง คืออรุเวลากัสสปะ คยาก็สสปะ และนทิกัสสปะนิยมปฏิบัติกัน แม้เจ้าชายสิทธัตถะก็เคยเข้าไปศึกษาและปฏิบัติอยู่กับนักบวชบางท่าน ในจำนวนเหล่านั้นด้วยจนได้บรรลุฌานอภิญญา สมาบัติ ๘ ต่อมา พระพุทธองค์ทรงพบว่ามันยังไม่ใช่วิธีที่ดีแห่งทุกข์ จึงเสด็จจากสำนักเหล่านั้นไปแสวงหาความหลุดพ้นด้วยพระองค์เองจนกระทั่งทรงค้นพบทางพ้นทุกข์คืออริยสัจ ๔ แล้วได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่สุด

หลังจากที่เจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ได้ทรงแสดงแนวทางการปฏิบัติกรรมฐานไว้หลายวิธีด้วยกัน โดยจัดประเภทของกรรมฐานตามคำสอน

^๑ ธนิต อยู่โพธิ์, **วิปัสสนาญาณ**, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๓๑), หน้า ๓๖๘-๓๖๙.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๘๕๑.

ในพระไตรปิฎก นิยมแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานซึ่งในพระไตรปิฎกได้มีการกล่าวถึงกรรมฐานทั้งสองอย่างนี้ว่า ธรรม ๒ อย่าง ที่ควรเจริญยิ่งคือสมถะและวิปัสสนา เมื่อภิกษุรู้ว่ายังไม่เจริญสมถะและวิปัสสนาก็ควรเจริญ สมถะและวิปัสสนาเป็นส่วนแห่งวิชา เป็นทางให้ถึงความสิ้นราคะ โทสะ และโมหะ เป็นต้น ทั้งสมถะและวิปัสสนาจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง คือเป็นปัจจัยให้แก่งกันและเอื้อประโยชน์ต่อกัน มีคำอธิบายเกี่ยวกับกรรมฐาน ๒ ชนิดนี้ ดังต่อไปนี้

๑.สมถกรรมฐาน ได้แก่ วิธีฝึกให้จิตสงบระงับจากเครื่องรบกวนจากนิวรณ์ ๕ ประการ ได้แก่ กามฉันทะ พยาบาท วิจิกิฉา ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ^๑ เป็นวิธีทำจิตไม่ให้ฟุ้งซ่านซัดส่าย ช่วยเสริมสร้างจิตให้มีความตั้งมั่น (สมาธิโต) บริสุทธ (บริสุทธิ์) และอ่อนโยนเหมาะต่อการนำไปใช้งาน (กมมนิโย) เป็นพื้นฐานของวิปัสสนาได้เป็นอย่างดี สมถกรรมฐานถือเป็นกรรมฐานที่สนับสนุนการบรรลุธรรม^๒ เนื่องจากสภาวะของจิตที่ผ่องใสไม่ฟุ้งซ่าน สามารถพิจารณาธรรมที่ละเอียดลึกซึ้งได้อย่างถ่องแท้ วิธีการฝึกจิตตามหลักการของสมถะ พระอรหันตเจ้าจารย์ได้จำแนกไว้ ๔๐ วิธี ได้แก่ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อาหารปฏิกุศลสัญญา ๑ จตุธาตววัฏฐาน ๑ และอรุพ ๔^๓ อารมณกรรมฐานทั้งหมดนี้เป็นจุดทำหรือเส้นทางที่ใช้ดำเนินไปสู่ความพ้นทุกข์ ดังคำกล่าวที่ว่า ท่าข้ามของนิพพานนั้นมีอยู่ทุกแห่ง เหมือนชนทั้งหลายประสงค์จะข้ามจากที่ใด ๆ ของมหาสมุทร ก็มีทำเป็นเส้นทาง ที่จะไม่มีท่าไม่มีเช่นเดียวกันชนทั้งหลายผู้ประสงค์จะข้ามให้ถึงพระนิพพาน ก็จำเป็นต้องอาศัยกรรมฐาน ๓๘ ประการ ซึ่งเป็นท่า เป็นเส้นทาง เพราะกรรมฐานที่จะไม่ใช่ท่าของนิพพานนั้น ไม่มี^๔

องค์ฌานในฐานะเป็นอารมณ์ของมโนยิทธิ ถือว่าเป็นสมาธิที่แน่วแน่มั่นคงเรียกว่า อปปนาสมาธิ เมื่อจิตเป็นสมาธิถึงขั้นนี้ก็เป็นอันเข้าสู่ภาวะที่เรียกว่าฌาน ฌานคือภาวะที่จิตมีสมาธิ มีความผ่องใส และมีกำลังมากน้อย แยกได้หลายระดับ ความต่างของแต่ละระดับกำหนดได้ด้วยคุณสมบัติของจิต ที่เป็นองค์ประกอบรวมของสมาธิในฌานนั้น ในฌานนั้น สมาธิหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เอกัคคตา จะมีองค์ธรรมอื่น ๆ จำนวนหนึ่งเป็นตัวประกอบรวมอยู่ด้วยเป็นประจำเสมอไป ฌานมีหลายชั้น คือแบ่งเป็น ๔ ตามแนวพระสูตรแต่เดิมบ้าง เป็น ๕ ตามแนว

^๑ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๓๑/๔๙๐.

^๒ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๕๐/๕๐๓๕.

^๓ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๗๗/๔๕๓-๔๕๔.

^๔ ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๔๙๙/๓๒๗.

กับบุคคลทุกจริต ทุกคนสามารถเพ่งได้ทั้ง ๑๐ วิธี แต่ควรทำการเพ่งให้ถูกวิธีตามลักษณะของ
กสณแต่ละประเภทที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก^๒

๕. อภิปรายผล

สำหรับผลการวิจัยมโนมยิทธินี้ แสดงถึงว่า การแสดงมโนมยิทธิในสมัยพุทธกาลนั้นมี
พระจุฬปันถกได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาและอภิญญาและวิชชา ๘
ประการ สิ่งที่สำคัญ ได้แก่ ท่านได้เป็นผู้ฉลาดในเจโตวิภูษะ เพราะได้เข้าถึงรูปาวจรฌาน
๔ ส่วนการแสดงมโนมยิทธินั้น ได้เกิดขึ้นจากการที่ท่านได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว ที่
บ้านของหมอชีวกได้จัดให้มีการทำบุญขึ้นแต่พระพุทเจ้าทรงรอให้ท่านได้สำเร็จคุณธรรม
ก่อน จึงได้ตรัสบอกหมอชีวกว่า ในวิหารยังมีภิกษุอยู่อีกคนหนึ่ง ต่อมาเมื่อหมอชีวกบอกให้
คนรับใช้ไปนำพระจุฬปันถกมา พอคนรับใช้ไปถึงวิหารแล้ว ได้พบพระจุฬปันถกได้แสดง
มโนมยิทธิ คือแสดงภิกษุถึง ๑,๐๐๐ รูป ซึ่งมีรูปร่างหน้าตาเหมือนกันทั้งหมด ส่วนคนรับ
ใช้ที่หมอชีวกได้นิมนต์ท่าน แล้วสอบถามถึงภิกษุรูปใดชื่อจุฬปันถก ทั้งหนึ่งพันรูปก็ตอบเป็น
เสียงเดียวกันว่า “อาตมาภาพชื่อจุฬปันถก” ต่อมาเมื่อพระพุทเจ้าตรัสบอกว่ารูปใดเอ๋ยขึ้น
ก่อนว่า “อาตมาภาพชื่อจุฬปันถก” ให้จับมือภิกษุรูปนั้น ฝ่ายคนรับใช้ของหมอชีวกก็ได้
ปฏิบัติตาม ด้วยเหตุนี้เอง พระพุทเจ้าจึงทรงยกย่องท่านว่า “เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย
ในด้านผู้เนรมิตกายมโนมัยอันสำเร็จด้วยฤทธิ์ทางใจและผู้พลิกแพลงจิต”^๓

๖. องค์ความรู้ใหม่

ผลจากการวิจัยได้องค์ความรู้สำหรับมโนมยิทธิในมหาสกุลทายสูตร เป็นการดำเนิน
ชีวิตทางโลกด้านโลกียะ และเป็นแนวทางเข้าถึงองค์ความรู้สำหรับการดำเนินชีวิตทางธรรม
ด้านโลกุตตระ เพราะองค์ความรู้สำหรับการดำเนินชีวิตทางโลกด้านโลกียะนี้เพียงพอแล้วที่จะนำ
ใช้หลักธรรมของพระพุทเจ้าเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแล้ว เพราะมโนมยิทธินี้มีความ
สอดคล้องกันและเหมาะกับการศึกษาและปฏิบัติในสถานการณ์ที่ต่างกัน โดยมโนมยิทธิแบบย่อ
เหมาะกับการใช้ในชีวิตและการประกอบอาชีพประจำวันเพราะมีเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยคือเพียง
บ่วงกันและกำจัดความชอบ (กามฉันทะ) และความชัง (ปฏิฆสัทธยา) ต่อสิ่งต่าง ๆ แล้วอยู่กับลม

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

^๓ ดุราลัยละเอียตใน ๑๐.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๙๘/๒๖.

หายใจเข้าออกซึ่งไม่ต้องละเอียดถึง ๑๖ ชั้นก็จะสามารถดำเนินชีวิตและปฏิบัติหน้าที่ไปด้วยความเรียบง่ายและมีประสิทธิภาพในขณะที่มโนยทิพิสตาหรือแบบมาตรฐานต้องมีการเตรียมตัวมีรายละเอียดถึง ๑๖ ชั้น ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการบูรณาการกับสติปัญญา โภชนงค์ และวิชา และวิมุตติ เป็นธรรมขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา ดังนั้น จึงต้องมีเงื่อนไขและองค์ธรรมในการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบประกอบด้วยโดยเฉพาะสถานที่ต้องสงบและอิริยาบถต้องเป็นท่านั่งคู่บัลลังก์เพื่อให้สังเกตลมหายใจได้อย่างสะดวกนั่นเองด้วยความที่มโนยทิพียุติหลายแบบ ผู้สนใจจึงสามารถเลือกแบบที่เหมาะสมกับข้อจำกัดของตน แต่ต้องไม่ลืมที่จะตรวจสอบความถูกต้องด้วยองค์ธรรมในการปฏิบัติ คือ อาตปปี สัมปชาโน และสติมา โดยในระหว่างนั้นต้องกำจัดความชอบและความชัง และนุ่มนวลไปสู่วิเวก วิราคะ นิโรธ และโอสสัคคะ ซึ่งสุดท้ายจะนำไปสู่วิชาและวิมุตติ ดังนั้น การปฏิบัติสมถกรรมฐานนี้ที่หวังผลคือเข้าถึงมโนยทิอย่างอื่นถือได้ว่าไม่ใช่เป้าหมายของมโนยทิตามแนวพระไตรปิฎก

๗. สรุป

สำหรับมโนยทิในมหาสกุหลายสูตรนี้ เป็นวิธีการเข้าถึงข้อปฏิบัติและการแสดงตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น ผู้วิจัยค้นพบว่าวิธีการพัฒนาจิตตามแนวกสิณตามคำสอนในพระไตรปิฎกนั้น ก็คือ เป็นกระบวนการฝึกอบรมจิต เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้ฝึกปฏิบัติทั้งในด้านกาย วาจา และใจ เพื่อความบริสุทธิ์แห่งจิตเป็นการวางรากฐานทางจิตให้มีศักยภาพ เป็นวิธีการที่เน้นเฉพาะด้านสมถกรรมฐานในฐานะเป็นบาทฐาน อภิญญา สมาบัติ ที่เรียกว่าสมถยานิก คือผู้ที่เริ่มปฏิบัติด้วยการเจริญสมถกรรมฐาน โดยมีสมาธิทำให้สงบเป็นตัวนำ ให้สมาธิเพื่อให้เกิดขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิและอัปปนาสมาธิจนจิตสงบนิ่งให้เกิดฌาน แต่ฌานเกิดมาจากกสิณ ๑๐ เป็นกรรมฐานจากบรรดากรรมฐานทั้งหมด ๔๐ วิธี ที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางหลักวิธีการปฏิบัติเพื่อเป็นวิธีการฝึกอบรมจิตสำหรับพระโยคี เป็นกรรมฐานที่มีประสิทธิภาพมาก ทรงพลังทำให้จิตเกิดสมาธิได้เร็วมีอานิสงส์ และอานุภาพมากซึ่งวิธีการฝึกจิตตามแนวทางแห่งกสิณนั้น จุดมุ่งหมายก็เพื่อทำฌานให้เกิดขึ้นอีกทั้งยังใช้เป็นบาทฐานในการฝึกจิตเพื่อทำอภิญญาให้เกิดขึ้นได้ดีอีกด้วย

ทั้งนี้ กสิณยังเป็นกรรมฐานที่สามารถฝึกจิตให้ถึงฌานได้เร็วกว่ากรรมฐานประเภทอื่นด้วย เพราะว่าการเพ่งกสิณนั้น อุดคคหิมิตและอุปจารสมาธิเกิดขึ้นได้ง่าย เมื่ออุดคคหิมิตและอุปจารสมาธิเกิดง่าย การได้ฌานนั้นก็เร็วทั้งยังสามารถพัฒนาจิตให้สูงขึ้นได้ถึงระดับฌานสมาบัติ ๘ และในกรณีที่ได้บรรลุธรรมถึงขั้นพระอนาคามีหรือพระอรหันต์ด้วยแล้ว สามารถที่จะเข้านิโรธ

สมบัติได้ซึ่งเป็นอานิสงส์ข้อหนึ่งอันเกิดจากการฝึกจิตตามแนวทางแห่งกสิณในวิสุทธิมรรค และใช้เวลานั้นเป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนากรรมฐานต่อไป เพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน

๘. ข้อเสนอแนะ

มโนมยิทธิโดยองค์ประกอบที่สำคัญคือสมถะในฐานะเป็นบาทฐานจึงได้มีจุดมุ่งหมายคือการปฏิบัติธรรมไปตามลำดับขั้นที่สูงยิ่งขึ้นไป เพื่อให้การเข้าถึงหลักปฏิบัติได้ง่ายขึ้น ควรศึกษาทำความเข้าใจและปฏิบัติตามอย่างสม่ำเสมอ โดยมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐทางโลก (โลกียะ) และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐทางธรรม (โลกุตตระ) ต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

นำรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐทางโลก (โลกียะ) และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐทางธรรม (โลกุตตระ) ไปเผยแพร่ต่อสาธารณชน เพื่อเปิดโอกาสให้แก่วิถีปฏิบัติที่ไม่มีโอกาสได้สัมผัสกับเนื้อหาหลักธรรมอันเป็นคำสอนในพระไตรปิฎกได้ จะทำให้สาธารณชนเกิดความสนใจในพระไตรปิฎกว่า มิใช่เพียงแต่เป็นตำราทางธรรมะเท่านั้น แต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี ทำให้ชีวิตมีความสุขในทางโลก และพ้นทุกข์ในทางธรรม เป็นการเปิดมุมมองในพระไตรปิฎกให้สาธารณชนได้เห็นในอีกมุมมองหนึ่ง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ศึกษาโนมยิทธิเพื่อการประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ต่อสังคมไทย
- ๒) ศึกษาโนมยิทธิโดยมีสมถะในฐานะเป็นบาทฐานเพื่อสัมพันธ์กับศาสตร์สมัยใหม่
- ๓) ศึกษาวิเคราะห์มโนมยิทธิกับข้อปฏิบัติวิปัสสนาในการเข้าถึงภาวะความจริงสูงสุดคือพระนิพพาน

บรรณานุกรม

ธนิต อยู่โพธิ์. วิปัสสนาญาณม. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๓๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่

๒๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔.

_____. พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓.

พระสุทธธีรธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์ (ลี ธรรมธโร). สีสติศึกษาและจิตตวิชชา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๕๔.

พระอริยคุณาธาร (เส่ง ปุสฺโส). ทิพยอำนาจ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาหม
กุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). พจนานุกรม บาลี-ไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรม
สารจำกัด, ๒๕๕๒.

พุทธทาสภิกขุ. โลกุตระภูมิ. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

สรวิชัย ศรีอารยา. ปาฏิหาริย์แห่งมนมยิทธิ. กรุงเทพมหานคร: หจก. รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๖๖.

